

1989 NYARA

[...]

kat, az asszony mindig belelép a porhanyós homokba, előrehajol, és ismét meggyújtja őket. És a nyomott csöndet mindegyre megtöri a rengeteg fényképezőgép fűlsiketítő kattogása és csattanása.

Hazafelé menet eszembe jut Török András, a 2000 című folyóirat egyik szerkesztője, akivel néhány napja találkoztam. Megesküdött, hogy nem megy el a temetésre.

– Szavak, csak szavak! – kiáltotta – És közben minden marad a régiben!

Amikor az elegáns Hungária Kávéházban, ahol a lap szerkesztősége hetente összeül, felkeresem Andrást, így szól hozzám:

– Soha nem találod ki, mit csináltam aznap!

– Elmenekültél a városból, le a Balatonhoz.

– Nem talált!

– Titokban nézted a közvetítést.

– Súlyosabb, súlyosabb!

– Na, mit?

– Mégiscsak elmentem! – közli széles vigyorral.

A 2000-nek törzsasztala van a Hungária Kávéház első emeletén. Minden csillog-villog, kis kerubok csüngnek az aranyozott mennyezetről, zöld bársonyfüggönyök omlanak alá súlyosan, s az üvegajtók mögött vacsorához terített asztalok sorakoznak. Az egészből a húszas évek nagyvilági hangulata árad, amikor a kávéházat még New Yorknak hívták, és frók, újságírók híres találkozóhelye volt. Rendszeresen itt gyűlt össze az irodalmi folyóirat, a *Nyugat* szerkesztősége, kozmopoliták, akik jó közép-európai szokás szerint Bécsben vagy Berlinben épp úgy otthon érezték magukat, mint Budapestén.

Manapság rövidnadrágos német turisták ülnek a lenti teremben, esténként pedig egy kisebb cigányzenekar játszik. A már-

ványvécéket őrző nénik időnként megragadják az aprópénzes csészéaljakat, és a pénzt fehér kötényük zsebébe söpriik.

András és barátai negyvenszázalékos árengedményt kapnak – különben nem engedhetnék meg maguknak, hogy ide járjanak. Ahogy ott ülnek szakállasan, bajuszosan, az állandó szobalevegőtől sápadt arccal, tökéletesen becsületére válik annak a hírnévnek, melyet budapesti értelmiségiként élveznek. A nőket régi-módi udvariassággal kezelik, előre engedik őket az ajtóban, átengedik nekik a széket. Szabadúszó értelmiségiek és reménybeli szerkesztők tüsténkednek, cigarettafüst gomolyog felfelé, hogy aztán felhőként lebegjen az asztal fölött.

András, aki Mark Twainről és Oscar Wilde-ről írt monográfiát, a 2000-t irodalmi folyóiratként képzelte el, de az irodalom nem virágzik ezekben a forrongó napokban – minden író és értelmiségi a politikával van elfoglalva. Minden egyes nap új lapok jelennek meg a piacon, gyilkos verseny folyik köztük.

Délután egy fiatal nő jön fel a lépcsőn, és félénken megáll az asztalnál. András távolról ismeri.

– Mit hoztál nekünk?

A lány egy köteg sűrűn gépelt papírt húz elő a táskájából. András ránt egyet a bajuszán.

– Miről is szól? A zöldekről?

– Nem, a feminizmusról – pirul el a lány.

– Add csak ide! – mondja András, s miután a lány távozik, még hozzát teszi: – Zöldek, feministák, úgy látszik, az én agyamban ezek egy helyre kerültek!

Gyorsan átfutja a szöveget, és felsóhajt: már megint politika! Egy alacsony, kopaszodó, élénk tekintetű, hevesen gesztikuláló férfi hozza a cikkét: Eörsi István. Régen színdarabokat írt, Shakespeare-t és Allan Ginsberget fordított, ma pedig könyves-

boltban árulják a börtönmemoárjait, és miután kiderült, hogy kitűnően vitázik, az ellenzéki Szabad Demokraták Szövetségének szónokaként járja az országot.

A szerkesztőség tagjai politikáról beszélgetnek. Az asztalnál ülők nagy része nem hisz a munkáspárt reformirányzatának becsületességében, hamis megtérőknek tartja őket. „Csúcsforgalom van a damaszkuszi úton”, írta nemrégiben Esterházy Péter Paulusra utalva, aki keresztényeket akart üldözni, de Damaszkuszba tartva látomásban volt része és megtért.

Pozsgay Imre, a népszerű vezető, és a politikai reformok leg-radikálisabb követelője valaha megpróbálta rávenni Eörsit, hogy örökre hagyja el az országot.

– Egy pillanatig sem bízom benne – jelenti ki Eörsi.

Szerinte a kommunisták csak azért szervezték a Nagy Imre-megemlékezést, hogy elnyerjék az emberek rokonszenvét.

– Nagy Imre legalább becsületes volt, egyfajta Oidipusz, nem tudta, hogy az anyjával hált, de amikor mégis rájött, vállalta a következményeket: kiszúrta a saját szemét. De gondolod, hogy Pozsgay meg a többi hasonszőrű is megtenné? – nevet fel Eörsi gúnyosan – Elnézést, nem tudtam, hogy az anyám az, hajtogatnák, azt hittem, valaki más... gyáva férgek, megpróbálnának kibújni a felelősség alól!

Délután négyre a hófehér damasztal leterített hosszú asztal csodálatos élőképpé vált. A könyvek és kéziratok között üvegek, üres kávéscsészék, aranyszélű kistányérokon csokoládétorta-maradék; az asztal közepén üres nylonzacskó, cseresznyét hozott benne valaki, a hamutartókban cigarettacsikk és cseresznyemag halmozódik. Lassan oszlik a társaság. Mindenki aprót dob az asztalra, András összeszedi, azzal rendezi a számlát. [...]

Ez a történet Magyarország észak-nyugati részén játszódik, Komáromban, hogy pontosak legyünk. Eörsi Istvántól hallok róla, a 2000 kolumnistájától. Egy Duna-parti lakásban ülünk, esteledik, a budai hegyek fölötti fémes fény lassan kialszik a túloldalon. Eörsi színesen mesél, és közben házi pálinkával kínál.

Felkérték, hogy március 15-én, az 1848-as forradalom évfordulóján, tartson beszédet Komáromban. Aznap reggel elsétált a Hősök terére, ahol egy jó százezres tömeg gyűlt össze. Találkozott az összes barátjával, és csak nehezen tudott kiszakadni a lelkes hangulatból, hogy vidékre utazzon.

A komáromi téren úgy ötszáz ember gyűlt össze. Ötszáz – a tér hatalmas méreteihez képest ez nem volt valami sok. Kis csoportokban ácsorogtak, foltok csupán egy óriási terítőn. Eörsi a távolban egy dombon mikrofont vett észre. Ott kell beszélnie, közölte vele a szervező. Először egy helyi színész elszavalja a Petőfi Nemzeti dalát, utána ő következik.

– De kérem, '56-ot ne hozza szóba! – súgta neki a férfi.

Eörsi mérgesen megmászta a dombot. Mi az, hogy ne hozza szóba '56-ot! A beszédét előre leírta, de borzasztóan fújta a szél, semmi értelme nem volt elővenni a papírt. Amikor beszélni kez-

dett, érezte, hogy semmiféle kapcsolat nem alakult ki közte és a domb lábánál álló emberek között, csak a füle mellett sivítő szellet hallotta.

Ahogy beszélt, egyre dühösebb lett, s egyszer csak rátért '56-ra. Kijelentette, hogy ami őt illeti, nem kell felkötni a kommunisztákat, sőt még börtönbe sem kell dugni őket, de az ország erkölcsi rendjét igenis helyre kell állítani, és hogy ez egy olyan kérdés, amely minden egyet magyar érint. Azokról a dolgokról beszélt, amelyek már hónapok óta foglalkoztatták egész Budapestet, anynyira, hogy némelyeknek már kezdett is elege lenni belőlük.

A teret halálos csend űlte meg. Közte és hallgatósága között láthatatlan fal emelkedett, és a fal mögött állók lélegzetviszafojtva figyeltek.

Miután befejezte, lement a dombról. A színész megint Petőfi-és Ady-verseket olvasott fel, majd néhány fiú és lány magyar néptáncot adott elő.

Eörsi lent állt a közönség soraiban. Senki nem mutatta be, az emberek nem tudták, ki volt, aki így szólt hozzájuk. Egyszer csak egy overallos munkás lépett oda hozzá, kurtán megkérdezte a nevét, aztán így szólt:

– Jó, ezt akartam tudni.

Majd megfordult és továbbállt. Eörsi azóta sem tudja, rokonvezetett-e vele vagy épp ellenkezőleg.

Később a szervező elmesélte neki, mi történt, mielőtt megérkezett volna. Amikor a helyi párttitkár megtudta, hogy ő, a híres ellenzéki fog beszédet tartani, aki az 1956-os szerepe miatt még börtönbe is került, azonnal megbízta őket, hogy mondják vissza a meghívást; különben a rendőrség összeveri. A szervező tiltakozott, végül arra a kompromisszumra jutottak, hogy Eörsi jöhet, de '56-ról nem beszélhet.

A vidéki dombon tajtékzó városi értelmiségi képét szeretném követni. A téren lévőket szeretném megismerni, megérteni visszafogottságukat, félelmüket. Budapesten nincs hiány az eseményekben – tegnap jelent meg magyar fordításban Szolzsenyicin *A Gulag szigetsoport* című könyve, az eladók hangosan kínálták a portékát, az emberek tolongtak az utcai könyvadásoknál, hogy megnézhessék, kézbe vehessék, belelapozhassanak. Eget ostromló vitákból is van elég; a budapestiek szeretnek vitalkozni. Esténként összeülnek, valaki belekezd egy történetbe, de előtte kinyitnak még egy üveg bort – már többször is előfordult, hogy furcsán néztek rám, mikor felálltam, mondván, hogy késő van: miért, hiszen még beszélgetünk?!

Mindennek megvan a maga vonzereje, e város élete olyan ritmusban zajlik, mely keleti és nyugati is egyben, itt még ráérnek az emberek. Közben mégis egyre türelmetlenebb leszek, úgy érzem, hogy egyik szószigettől a másikig tévelygek, és közben nem történik semmi.

– Nem vinnél el egyszer magaddal vidékre? – kérdem egyszer Eörsitől.

De Eörsi Spanyolországba és Portugáliába indul nyaralni. Ez jól illik a budapesti értelmiségi képéhez: gyakran jobban ismeri a Nyugatot, mint saját országát. András és 2000-es kollégái soha nem járnak vidékre, sőt talán félnek is: vidéken megint lesben állnak az antiszemita gondolatok.

Régi kettősség ez a magyar társadalomban: a kozmopolita, Nyugat felé forduló, és a népies, nacionalista hagyomány. A kommunizmus soha nem törte meg ezeket az erőket, csupán elnyomta. Az ellenzékben is kirajzolódik a két vonal: az SZDSZ, amelyhez Konrád és Eörsi is tartozik, nagy százalékban városi zsidó értelmiségiekből áll; a Magyar Demokrata Fórumot főleg a vidéki aluló középosztály támogatja.

[...]

Eszembe jut, amit Eörsi István mesélt nekem nemrég:

- 1956-ban Kádár volt a leggyűlöltebb ember az országban - mondta -, de nem sokkal később kinyilatkozta: ha elfogadjátok hatalmamat, több hús kerül a fazekatokba. Erre azt mondták az emberek: na jó, végül is nem olyan rossz ez a Kádár, mindenesetesen kevésbé rossz, mint vártuk, tulajdonképpen egész jó, sőt szinte fantasztikus!

Ördögi gúny csillant meg a szemében, miközben folytatta:

- De vajon milyen belső összefüggés figyelhető meg az emelkedő árak és a nép emlékezete között? Amikor Kádár már képtelen volt betartani az ígéreteit, az emberek nem kívánták továbbra is elnyomni az emlékezetüket, s egyszer csak mindenki feltette a kérdést: ez nem az a disznó, aki '56-ban...?

Most, hogy Kádár meghalt, a várost elöntik az utolsó napjainál szóló pletykák. Shakespeare-i drámába illő tragikus napok voltak. Nagy Imre újratemetése - akinek a haláláért részben felelősek tartják - nagy csapás volt számára. Harminc évig egy nemzet atyjának lenni, hogy az élete utolsó évében kiköpjék az embert! Sírva hívta fel a barátait. [...]

valakit, aki még nincs készen. Miatta utazom most.

Kőszeg viszont ízig-vérig politikus. Miközben Demszky hátul zsörtölődik, hogy addig nem tér vissza Budapestre, amíg meg nem mártózik a Balatonban, akár ma éjjel is, a gyűlés után, és hogy kávét akar, még mielőtt megérkezzünk Zalaegerszegre, Kőszeg az ellenzéki csoportok közötti különbségekről beszél, s hogy ezek rövid idő alatt mennyire áthidalhatatlanok lettek.

Elmesélem neki Eörsi viszontagságait Komárom széljárta, magányos dombján – nem ironikus, hogy az ellenzék egymás között civakodik, miközben az emberek vidéken még a kommunista párt jármában nyögnek? Kőszeg ismeri az esetet.

– De ez márciusban történt – mondja –, közben már sokkal előrébb járunk. [...]

TÉL
[...]

A következő hetekben már nem kell annyit rohangálnom. Tudom, hogy Kőszeg lett a *Beszélő* főszerkesztője, és most biztos kézzel SZDSZ-újsággá szervezi át, hogy Demszky hetedik körzeti kampányát készíti elő, hogy Rozi Magyar Bálinttal a párt országos listájának összeállításán dolgozik, hogy Rajk Eörsi István egyik darabjához tervez díszletet – Budapest befogadott. [...]

1990 TAVASZA

[...]

A választások második fordulójának éjszakáján az SZDSZ-irodában valaki már rákezd a halotti nótára. Hamar kiderül, hogy a szavazók a győztes mellé álltak. A legtöbben erre is számítottak, de most, hogy a televízió előtt ülnek, és látják, ahogy érkeznek be az adatok, megint előnti a termet a reménytelenség hulláma.

– Ez volt az első és utolsó szabad választás – mondja valaki.

Két önkéntes lány egymást átölelve áll, az eredményeket figyelni, megpróbálja tartani magát, de képtelen visszatartani könnyeit. Még a *The Times* újságírója is döbbentnek tűnik.

– Nem mondok semmit – motyogja, amikor megkérdézem, van-e valami újság –, ez lesújtó.

Benéz az irodába Konrád György is, és Eörsi István szintén itt van, de neki, mint mindig, most is mosolyog a szeme.

– A fiúk, akik eddig hatalmon voltak, maradhatnak, és ránk is ugyanez vonatkozik – mondja ragyogva –, én már öregember vagyok, hozzászoktam az ellenzéki létehez, ültem is, hadd jöjjenek, semmitől se félek! [...]